

PROLÓGUS

Mechelen, 1727. március 29., szombat. Michiel van Beethoven az életem tőpreng. Az elmúlt hónapban töltötte be negyvenharmadik életévét, érzi, hogy öregszik és új kihívásokra vágyik. Húsz éven át minden áldott nap hajnalok hajnalán kelt, mert a pékségnek, melyet az apósától örökölt, működnie kell. De lassan elfárad. Az elmúlt években egyre több örömét lelte abban, hogy házakat vásárolt Mechelenben, abban a városban, ahol apja ötven évvel azelőtt telepedett le. A Zsidó utcában álló háza mellé ugyanabban az utcában további kettőt is megvásárolt, amihez kénytelen volt szigorú feltételekhez kötött jelzáloghitelt felvenni. Apai ágon is örökölt két házat: a Steenstraaton lévő Molekent és a Börpiacon álló, Tarka Ökörnek nevezett épületet. Ezekhez az apósáék révén további kettő társult, a Sellőfiú néven ismert ház és az Appolónia Céh épülete. Egy harmadik, melyet mindenki csak Szekér néven emleget, egyszer majd szintén az övé lesz. Amikor ingatlankereskedésre adta a fejét, dédnagyapja, Hendrik nyomdokaiba lépett, aki száz évvel azelőtt – bár kisebb léptékekben – ugyanezt a tevékenységet folytatta. A dédnagyapa végül a Mechelen és Leuven között fekvő Boortmeerbeekben egy nagybirtok büszke tulajdonosa lett.

De Michiel van Beethoven leginkább antik bútorok és régi festmények többé-kevésbé legális adásvételével foglalkozik, és erre szeretne a továbbiakban jóval több időt szánni. Sőt azt tervezi, hogy a mecheleni csipke szeszélyes piacára is kimerészkedik, noha tisztában van az ezzel járó, nem csekély kockázatokkal. Itt akkor kereshet sokat, ha Brüsszelből és Kortrijkából olcsóbb csipkét importál, ez viszont komoly befektetésekkel és bizonytalan váltók kiállításával jár. Mégis bele szeretne vágni, mert magasabbra tör: szeretne a város tehetősebb polgárai közé tartozni.

Michiel van Beethoven mindemellett szeretné kiegyenlíteni egy régi számláját a történelemmel. Több mint száz évvel ezelőtt dédükanyját, Josyne

10 • PROLÓGUS

van Beethovent megégették a brüsszeli piactéren emelt máglyán, miután a szomszédai boszorkánysággal vádolták. Különleges asszony volt: emancipált, öntudatos, idealista. Friss és független szellem, és ezzel abban a korban, amikor a hit, a hiszékenység és a babona még kéz a kézben járt, barátok helyett csak ellenségeket szerzett magának. Éppen a fenti tulajdonságai miatt vádolták meg, hogy az ördöggel cimborál, és a vádemeléshez elég volt néhány féltékeny falusi szomszéd kicsinyes koholmánya. Az intrika, a vádaskodás és a pletyka gyilkos vegyülete nem maradt hatástalan. Josyne van Beethovent lefogták, és bár kezdetben tagadta az ellene felhozott vádakat – amiben vádlói az ördöggel való cimborálás újabb bizonyítékát látták –, a kemény kínzások hatására végül megtört, mire büntetésül nyilvánosan kivégezték. Egy darabig úgy tűnt, elkeseredett és porig sújtott férjét teljes vagyonek Kobzással sújtják, de ügyes diplomáciával és a Beethovenekre jellemző makacssággal ezt sikerült elkerülnie.

E traumatikus élmény mélyen beleivódott a van Beethovenek emlékezetébe, akikben az egykori események hatására erős kétségek fogalmazódtak meg embertársaik jóindulatát illetően. De az egykori történetekből erőt is merítettek. Egy Beethoven szentül hisz saját meggyőződésében és eszményeiben. Ennyivel tartozik mártírrá lett elődjének.

Michiel van Beethoven ezt a szellemi örökséget két gyermekének is továbbadta. Idősebb fiával, Corneliusszal szemben nagyok az elvárások. Értelmes és kötelességtudó, megvan benne az üzleti életben nélkülözhetetlen tehetség, és szinte biztos, hogy sikerrel veszi majd az élet által elé állított akadályokat. A fiatalabbik fiú, Louis kilóg a sorból. Hatéves korában szép hangjának köszönhetően felvételt nyert a mecheleni Szent Rombout-főszékesegyház Korálháznak nevezett énekiskolájába. A fiú mutálása után Michiel van Beethoven felfogadta a székesegyház orgonistáját, Antoine Colfsot magánoktatónak, mert azt szerette volna, ha fia elsajátítja az orgonajáték és a basso continuo fortélyait. Mert egy valami bizonyos: az apa nem bánja, ha a fiából zenész lesz, ahhoz viszont ragaszkodik, hogy mindig a legmagasabb csúcsokra törjön. Ne érje be annyival, hogy valamelyik plébánián állást kap orgonistaként.

*

Bécs, 1827. március 29., csütörtök. Ludwig van Beethoven három napja hunyt el, és ma lesz a temetés. Mivel attól lehetett tartani, hogy (még a városon kívülről is) nagyon sokan jönnek, délutánra tették a szertartást. A valóság minden várakozást felülmúl. A hideg idő ellenére – itt-ott még hófoltok virí-

11 • PROLÓGUS

tanak – a becslések szerint húszezer, mindenféle rendű és rangú ember jött el a Schottentor melletti sánc közelében álló, alservorstadti Schwarzspanier házhoz, amelynek kertjében felravatalozták az elhunytat. Még a rendőrséget is be kell vetni, hogy fenn lehessen tartani a rendet a bejáratnál kialakult tumultusban. Négy trombonjátékos és tizenhat énekes az alkalomhoz illő változatban előadják az *Equale a quattro Tromboni* (WoO 30) című művet, melyet Beethoven 1812-ben Linzben mindenszentek ünnepére komponált. Ezt az op. 26-os, Asz-dúr zongoraszonátából a Marcia funebre fúvósokra átírt változata követi. A beethovenesen süket, sötét és félelmetes tónusban megszólaló zene a megrendült hallgatóság csontjáig hatol.

Az ünnepélyes menet délután fél négykor indul el a tavasziasan kék ég alatt. Papok hada halad a díszes koporsó előtt, melyet az opera nyolc énekesese visz. Nyolc karnagy fehér atlaszszalagokat tart, melyeket a koporsóra fektettek. Körülöttük mintegy negyven barát és művésztárs halad – olyan költők, drámaírók, zeneszerzők és zenészek, mint Schubert, Czerny, Schuppanzigh és Grillparzer. Gyönyörű fekete ruhákat és fekete kesztyűt viselnek, a bal kezükben fehér liliomot, a jobban pedig virágokkal feldíszített fáklját tartanak. Őket a konzervatórium tanulóinak küldöttsége követi – a mai napon a gyász jeléül zárva vannak az iskolák. A menetet ünnepélyes tempóban az előkelőségek tekintélyt parancsoló csoportja zárja.

A karavánnak nem kis erőfeszítésébe kerül, hogy utat tudjon törni a kíváncsian tolongó emberrengetegen át, és mintegy másfél órába telik, mire a koporsó megteszi az Alsergassén álló, minorita Szentháromság-templomig vezető ötszáz méteres utat. A szertartást követően Beethoven földi maradványait négylovas, pompásan feldíszített halottas kocsi viszi a währingi temetőbe. A kocsit mintegy kétszáz hintó alkotta látványos menet követi. A temető bejáratánál Anschütz, a színész ünnepélyes és megrendült hangon felolvassa Grillparzer búcsúztatóját. Grillparzer szárnyalóan ékes nyelven, alkalomhoz illő emelkedettséggel és pátosszal szól a nemzet és a német nyelvű népek nevében. „Minden idők egyik legnagyobbikának” nevezi Beethovent, olyan férfúnak, aki megörökölte és túl is szárnyalta Händel és Bach, Haydn és Mozart múlhatatlan hírnevét. Megjövendöli, hogy azok, akik majd Beethoven után jönnek, nem lesznek könnyű helyzetben, ha tovább akarnak lépni, mert az előd ott állt meg, ahol a művészet véget ér, majd vigasztalásul a következő szavakat intézi az egybegyűltekhöz: „Ne feledjétek ezt a pillanatot, és majd jusson eszetekbe: mi ott voltunk, amikor eltemették, és zokogtunk, amikor eltávozott!”¹

A jelenlévők visszafojtott lélegzettel hallgatják, sokan könnyeznek. Amikor a koporsót három babérkoszorú kíséretében leengedik a sírba,

12 • PROLÓGUS

néhány száz példányban szétosztják Castelli és Schlechta külön erre az alkalomra írott költeményeit. Mire az utolsók elhagyják a temetőt, a nap is lebukik a láthatáron.

*

Leuven, 2007. március 29., csütörtök. Meg vagyok döbbenve, amikor magam elé képzelem azt a színjátékot, amely pontosan száznolcvan évvel ezelőtt a bécsi Schottentor környékén zajlott. Bár tudom, hogy a húszezer jelenlévőre vonatkozó becslés korántsem megbízható, a tömeg és a pompás szcenika különleges jelleget kölcsönzött az eseménynek. Az ilyen temetésreszokták azt mondani Bécsben: „Milyen szép halott!” („A scheene Leich’!”) Napjainkban a televízió élőben közvetítene egy ilyen temetést. A bécsiek nagy örömeire, hisz annyira vonzódnak a halálhoz és a színházhoz.

Még a temetésre jellemző képmutatás is Beethoven jelentőségét bizonyítja. Amúgy ez is egy bécsi jellegzetesség. A búcsúztatón megjelent embertömeg és az ott megnyilvánuló érzelmek éles ellentétben álltak a Beethoven pályafutásának végére jellemző marginalizálódással. Bécs kulturális életét már jó tizenöt éve az átlagpolgárok, a „biedermeieriek” ízlése uralta, akik lubickoltak a habkönnyű, sematikus és minden élettől megfosztott művészet kellemesen langyos állóvizében. Már alig várták a holnap hőseinek, Joseph Lannernek és mindenekelőtt az idősebb Johann Straussnak elbűvölő és elkápráztató zenéjét. Az érzékszerveket simogató zenét, amely a szellem számára semmilyen kihívást sem jelent.

Beethoven maga volt a biedermeier ellentéte, és már réges-rég nem volt korának embere. Kései zenéjében nem volt semmi kellemes vagy elegáns. Nem igazodott a hallgatók kívánságaihoz, öntörvényű volt, és nemcsak a zeneszerzőtől, hanem az előadótól és a hallgatóktól is komoly erőfeszítéseket követelt. Más volt, mint az a fülbemászó zene, amelyet tíz évvel ezelőtt a bécsi kongresszus résztvevőinek szórakoztatására komponált, és amely tekintélyes gazdagságot és hírnevet szerzett neki.

Megkérdőjelezhető azoknak az itáliai operaénekeseknek az őszintesége is, akik a temetésen Beethovent szó szerint a tenyerükön hordozták, miközben az előző tizenöt évben a megsiratott mester által komponált egyetlen hang sem hagyta el a torkukat. Bécs ugyanis Rossiniért rajongott, és annak légbuborékokkal dúsitott „pezsgőzenéjén” andalgott. Egyértelmű volt, hogy Beethoven és Rossini egymás zenei ellenpólusai, akik más korban élnek, és más közönségnek alkotnak. Egyetlen személyes találkozásuk 1822 áprilisában mind konkrét, mind átvitt értelemben a süketek párbeszéde volt.

13 • PROLÓGUS

És mit gondoljunk a nyolc karnagyról – a nevüket nem sorolom fel –, akik az alkalomhoz illő megrendüléssel és legalább annyi, vagy még nagyobb megkönnyebbüléssel kísérték utolsó útjára Beethovent a városfalakon kívül elterülő temetőbe. Tehetsége, kisugárzása és pályafutása alapján csak a cseh zeneszerzőről, Johann Nepomuk Hummelről tételezhető fel, hogy valóban tisztelettel gondolkodott és beszélt Beethovenről.

De valami oka mégis van annak, hogy annyi bécsi akart látványos módon búcsút venni valakitől, akihez nem különösebben vonzódott, és akit életének utolsó időszakában leginkább a város egyik különcének tartott. Ezek az emberek bizonyára tudták, hogy Beethoven legfontosabb műveit a legnagyobb európai városokban mindenütt játsszák. A *Missa solemnis* premierjére Szentpéterváron került sor, a kilencedik szimfóniát pedig már 1827-ben bemutatták Londonban, Frankfurtban, Aachenben, Lipcsében és Berlinben. És tán még az a pletyka is eljutott a fülükbe, hogy néhány évvel azelőtt Beethoven visszautasított egy érdekes ajánlatot, amelyben a távoli Amerikában levő Bostonból kérték fel, hogy komponáljon zenét. Mint ahogy bizonyára az sem kerülte el a figyelmüket, hogy egy olyan korban, amely igen érzékenyen reagált a társadalmi hierarchiában történő legkisebb elmozdulásokra, Beethoven egyszerű polgárként a legmagasabb körökbe is bejutott. Hosszú azoknak a császároknak és királyoknak a listája, akik ismerték és becsülték a zenéjét, akik darabokat rendeltek tőle, vagy akár játszották is a zenéjét. A listán éppúgy szerepelt I. Sándor orosz cár, mint II. és III. Frigyes Vilmos porosz királyok, I. Frigyes Ágost szász király, Jérôme Bonaparte veszfáliai király, XIV. Károly svéd király, a Habsburgokról nem is beszélve. Közülük külön is ki kell emelni a kiválóan zongorázó Rudolf főherceget, aki ismert volt különlegesen kiemelkedő minőségű Beethoven-interpretációiról. És bár az arisztokrácia már évtizedekkel azelőtt visszahúzódott a maga önelégült világába, és ezzel a fajta elkülönülésével mintegy le is mondott arról, hogy hasson a környezetére, bizonyára az egyszerű polgárokat is lenyűgözte, amikor a nemesség Beethovent elitista kulturális identitásának ikonjává emelte.

Engem is meghökkent, hogy néhány évtized alatt milyen magasságokba szárnyalt Beethoven hírneve. Napjainkban megszokott, hogy valaki villámkarriert fut be, és rikkancsból médiamágnás, vagy szegénységben élő gyermekből államelnök lesz. De a 18. században az ilyesmi elképzelhetetlennek számított, ha más nem, azért, mert a kommunikáció összehasonlíthatatlanul lassúbb, a társadalom pedig statikusabb volt. Ezzel a háttérrel még lenyűgözőbb a történet, amelyben Mechelen – egy flamand, vidéki város – pékmesterének ükunokája Bécs, a zene fővárosának egyik leghíresebb művésze és az európai kultúrtörténet egyik legjelentősebb személyisége lesz.

14 • PROLÓGUS

Eme valószerűtlen történet elmesélésére vállalkozom. Szeretném bemutatni azt az utat, amelyet egy bonni kisfiú tett meg; szeretném bemutatni azt, hogy ő és környezete miképpen ismerte fel szinte pillanatok alatt, hogy rögtönzése során zenei ötletek micsoda gazdagságát csalja ki a zongorából; szeretném bemutatni azokat az erőfeszítéseket, amelyekkel Bécsben fiatal zongoravirtuózként ráncba szedte szertelen zenei képzeletét; szeretném bemutatni azt a drámai halláskárosodást, amely virtuóz előadói pályafutásának feladására kényszerítette, hogy onnantól fogva egy új és mélyebb művészi pályán csak és kizárólag a zeneszerzésre összpontosítsa figyelmét; szeretném bemutatni, hogyan tudta végül a „hangművész Beethoven” – élete vége felé így szerette volna láttatni magát – oly mértékben uralni a hangok teremtette anyagot, hogy ismét kötöttségek nélkül, felszabadultan bízhatta magát a fantáziájára, noha – vagy talán épp azért, mert – már semmit sem hallott.

De szeretném azt is leírni, milyen szeszélyes volt az életútja, szeretnék beszélni azokról az akadályokról és akadékoskodásról is, amelyeket le kellett győznie, és bemutatni az őt fojtogató bizonytalanság, reménytelenség és kétségbeesés pillanatait is. Néhányszor felvetem, hogy a dolgok akár egészen másképpen is alakulhattak volna, mert saját sorsát nem mindig Beethoven tartotta a kezében. Nyilvánvalóan igaza volt Georg August von Griesingernek – Bécsben élő szász diplomata, Beethoven barátja, aki megírta Haydn életrajzát –, amikor néhány héttel Beethoven halála után azt bizonygatta, hogy Beethovent a benne lakozó géniusz űzte és hajtotta.² De vajon elegendő-e a lángelme ahhoz, hogy valaki világhírré tegyen szert? A zsenik pontosan olyanok, mint a csodagyerekek: egyetlen különleges tehetséggel megáldott gyermek sem maga határozza el, hogy csodagyerek lesz. A környezet, a nevelés, a törődés, a körülmények és persze a marketing emelhetnek egy kivételes tehetséget különleges társadalmi magasságokba. Ezért ki szeretném bogozni azokat a hálózatokat, amelyek befolyásolták Beethoven pályafutását, be szeretném mutatni azokat az embereket, akik támogatták, illetve azokat a közvetlen és közvetett érdekeket, amelyek sorsának alakulásában ugyancsak közrejátszottak.

Végül szólnom kell majd arról is, milyen meghatározó hatással volt Beethoven a 19. század zenéjére, illetve zenei életére. Halála után semmi sem volt olyan, mint azelőtt. Már nem volt magától értetődő, hogy a zeneszerző egyúttal saját zenéjének előadója is. A partitúra viszonylag kevés teret engedett az előadónak, aki képzelőerejét improvizáció helyett az interpretáció szolgálatába állította. A zeneszerzés komoly erkölcsi és esztétikai célok megvalósítására törekvő, önálló diszciplínává nőtte ki magát.

15 • PROLÓGUS

A zene összetettebb lett, és tartalmilag súlyosabb üzeneteket hordozott – mindez a közönségtől is másfajta hallgatói magatartást követelt. Mélyebb lett a szakértők és a laikusok közötti szakadék. Lényegesen megváltozott a zeneszerző társadalmi státusza, és – ettől korántsem függetlenül – gazdasági szempontból egyrészt új lehetőségekhez jutott, másrészt új nehézségekkel találta szembe magát. Elég, ha arra gondolunk, mennyire megváltozott Beethoven viszonya az egyre fontosabbá váló zenemű-kiadói világhoz. Egyszóval a zeneszerző mesteremberből művész lett, és Beethoven ennek tudatában volt. (Ezt bizonyítja az is, hogy ritkán dobott a szemébe partitúrát, tervezetet vagy vázlatot, mert nagyon hamar tudatosult benne, hogy „életművet” alkot.) Mélyen elgondolkodtató, hogy ez az átváltozás egyetlen ember pályafutása alatt zajlott le, aki újra és újra korának falaiba ütközött. Mindezek a változások természetesen már benne voltak a levegőben. De a zseni arról ismerszik meg, hogy a rejtett és még körvonalazatlan tendenciákat kristálytiszán és lényegre törően tudja megfogalmazni. Egy Beethoven-életrajz sem tehet mást, mint megpróbálja elemezni azt, amiről Egon Friedell így ír: „a lángelme és kora között bonyolult és nehezen kibetűzhető a számadás”.³

De egy Beethoven-életrajz kénytelen az élettörténetet az e történetről szóló történetekkel átszőni. Magától értetődő, hogy amikor valaki életrajzot ír, ki van szolgáltatva a történelem önkényének, amellyel eltüntetni önmaga nyomait. Az életrajzíró által felvázolt portrét nagy mértékben befolyásolja a véletlen – hogy egy adott információ a tudomására jut-e vagy sem. (Például mennyire másképp nézne ki ez a történet, ha rendelkezésünkre állna az a tízezer levél, amelyeket a szakértők szerint Beethoven írt, de amelyek közül csak valamivel több mint kétezret ismerünk.) Beethoven esetében még az a tudatos hanyagság is bonyolítja a helyzetet, amellyel – állítólag emlékezete védelmében – közvetlenül a halála után a forrásokkal bántak.

A legtöbb bajt Anton Felix Schindler okozta. Ez az ember a képmutatók mintapéldánya, a hízelgő és az élőködő keveréke volt, aki bármit megtett, hogy bekerüljön az időközben komoly hírnévre szert tevő zeneszerző szűkebb baráti körébe. Ettől remélte, hogy ha nem is annak életében, de legalább a halála után „Beethoven-szakértőként” tud majd kitörni a jelentéktelenségből. (Az, hogy a neve itt most említésre kerül, bizonyítja, hogy végül valóra vált Schindler kívánsága.) Schindler azt állította, hogy 1816-tól Beethoven haláláig a nagy mester magántitkáráként tevékenykedett. Mindezt bármiféle anyagi ellenszolgáltatás nélkül tette, és így érdemelte ki azt az előjogot – mely amúgy keveseknek adatott meg –,

16 • PROLÓGUS

hogy „Ami de Beethovennek”, Beethoven barátjának nevezhesse magát.⁴ Tagadhatatlan, hogy dolgozott Beethovennek, de a fontosabb ügyeket mások intézték. Beethoven viszont soha sem tekintette igaz barátjának. A valóságban Schindler szerepe mindenekelőtt az volt, hogy Beethoven idegeire menjen – utóbbi többnyire hűvösen és nyersen bánt vele. Leveleiben sohasem érdemesítette arra, hogy a megszólítást valamilyen címmel is megtoldja, vagy udvariasan üdvözlje, pedig ez egyébként nem volt rá jellemző. Beethoven hangneme a Schindlerhez írt levelekben goromba, sértő. És az asztalánál is ritkán tűrte meg. Mindez azonban az ellenkező hatást váltotta ki, mert mennél elutasítóbb volt Beethoven Schindlerrel, az annál inkább sóvárogta, hogy szerephez jusson a zeneszerző életében.

Végül Schindler elérte, hogy Beethoven hűséges bonni barátja, Stephan von Breuning társaságában az utolsó heteket a halálos beteg mester ágyánál tölthesse. Így abban a – számára valószínűleg öröndetes – kiváltságban részesült, hogy szemtanúként végigkövethette kora egyik legjelentősebb emberének nyomorúságos haláltusáját. Sőt mi több – állította Schindler –, néhány nappal Beethoven halála előtt Breuninggal együtt azt a szent megbízatást kapta, hogy őrködjön a zeneszerző szellemi öröksége és hírneve felett. Beethoven állítólag arra kérte őket, hogy keressenek megfelelő embereket életrajza megírására, hadd legyen biztos benne, hogy nevét és gondolatait nem sározzák be az ellenségei. E célból Breuninggal együtt arra is engedélyt kaptak, hogy magukkal vihessék a legfontosabb dokumentumokat: Breuning az inkább hivatalosnak tekinthető iratokat, Schindler pedig a maradékot. Néhány héttel később azonban Breuning is meghalt, így nem maradt tanú, aki legitimálhatta volna a Schindlerre nézve kiváltképp előnyös végakaratot. Schindler soha nem tudta lemosni magáról azt a vádat, hogy a szent megbízatást és az azzal járó dokumentumokat nem kapta, hanem lopta.

1827 szeptemberében Schindler felvette a kapcsolatot Friedrich Rochlitz zenekritikussal, és megkérte, kiadóként segítse az első Beethoven-életrajz megjelentetését. Schindler szerint ez a mester nyomatékos kívánsága volt, de nagy valószínűséggel nem mondott igazat. Rochlitz vonakodott, és hivatalosan rossz egészségi állapotára hivatkozott. Franz Wegeler, koblenzi orvos és Beethoven fiatalkori barátja, aki az első rész anyagát írta volna, egy idő után szintén megszakította vele az együttműködést. Amikor Wegeler észrevette, hogy Schindler nem siet a közléssel, feltámadt benne a gyanú, hogy Schindlernek titkolt céljai vannak, és 1834-ben úgy döntött, maga írja meg az életrajzot. Ferdinand Ries szinte az első pillanattól fogva együtt dolgozott Wegelerrel. Beethoven egykori tanítványát nem sokkal azelőtt kérte meg Schindler arra, hogy – az elhunyt Breuning helyére lépve –

írja meg Beethoven korai bécsi éveinek történetét. Ries azonban fontosnak tartotta, hogy a közönség ismerje meg a nagy művész kevésbé vonzó oldalát is, ezért azt szerette volna, ha bekerül a könyvbe néhány pikáns anekdota. Ezzel kivívta Schindler ellenállását, aki hú akart maradni a Beethoven halálos ágyánál tett ígéretéhez, és az életrajzot hagiográfiává akarta átalakítani. Mindennek az lett a következménye, hogy az egész projekt Schindlerre maradt. Ő ezt nem bánta, mert így kizárólagos jogot szerzett arra, hogy megírja az egyetlen, a zeneszerző által hitelesített életrajzot – ami Beethoven akarata szerint valószínűleg soha nem történhetett volna meg.

Schindler eredendően alkalmatlan volt egy ilyenfajta vállalkozás sikeres megvalósítására. Beethoven csak rövid ideig ismerte, a legtöbb történetet csak másodkézből hallotta, és bár azt állította – ami egyébként nem felelt meg a valóságnak –, hogy Beethoven tanítványa volt, túl kevés tudással és ismerettel rendelkezett ahhoz, hogy bemutassa a zenéjét. Amikor 1840-ben a könyvesboltokba került *Biographie von Ludwig van Beethoven* című könyve, a kritikusok kemény kirohanásokat intéztek ellene. Mindannyian kétségbe vonták, hogy Schindlernek joga lett volna egy ilyen könyvet kiadni, és mivel Schindler leginkább önmagát szerette volna rivaldafénybe állítani, a bírálókat mélyen megsértették. Védekezésésképp azzal érvelt, hogy munkáját a birtokában lévő különleges forrásokra alapozta, amelyeket „varázskönyveknek” nevezett el. Ez az a majdnem kétszáz beszélgetőfüzet – „Konversationsheft” –, amelyeket annak idején Beethoven lakásában kaparintott meg.⁵ A szinte teljesen süket Beethoven 1818-tól kezdve arra kényszerült, hogy írásban kommunikáljon, különösen, amikor szabadtéren tartózkodott, és vagy szégyenérzete miatt, vagy diszkrécióból nem szerette volna, hogy egy harmadik fél is hallja, amit a fülébe kiabálnak. Erre a célra néha palatáblát használt, amelyet újra és újra letörölt, de többnyire inkább kis jegyzetfüzetekhez folyamadt, amelyekbe „beszélgetőtársai”, de néha ő maga is szavakat, mondatokat vagy mondatfoszlányokat írtak. Beethoven – ahogy partitúráit és vázlatfüzeteit is – ezeket egytől egyig mind megőrizte, mintha emberi kapcsolatok híján a tárgyakba kapaszkodott volna. Ezek a beszélgetőfüzetek felbecsülhetetlen értékű információt tartalmaznak, még akkor is, ha többnyire csak a „beszélgetés” felét adják vissza, és néha lehetetlen kitalálni, hogy Beethoven mit mondhatott. (Ezeket a füzeteket leginkább olyan hangszalagokhoz hasonlíthatjuk, amelyek a telefonbeszélgetések egyik felét rögzítik.) Schindler tehát erre a különleges forrásra hivatkozott, és a *Biographie* 1845-ös, második kiadását kibővítette egy függelékkel, amely e füzetekből vett idézeteket tartalmazott. Így kívánta bebizonyítani, milyen bizalmas viszonyban

volt a mesterrel – „mint Oresztész Püladésszal”⁶ –, és milyen magaslatokban szárnyalt a kettejük közötti kommunikáció. A tudósok nagyon hamar megállapították, hogy Schindler, akit az a szándék vezérelt, hogy mennél érinthetlenebbnek láttassa Beethoven alakját, e füzetekből egész oldalakat megsemmisített, ha úgy ítélte meg, hogy az ott szereplő kijelentések kompromittálhatják a zeneszerzőt. De csak a 20. század hetvenes éveiben derült ki, hogy ennél vandálabb cselekedetekre is ragadtatta magát, ugyanis beszélgetéseket költött saját maga és Beethoven között. Ezzel a felfedezéssel a berlini Humboldt Egyetem kriminológiai tanszékének kutatói nagy szolgálatot tettek a Beethoven-kutatóknak. Azokkal a technikákkal, amelyek rendes körülmények között a terroristák közötti vagy a levélbombákhoz csatolt üzenetek megfejtésére szolgálnak, nemcsak azt mutatták ki, hogy a Schindler által publikált jegyzetek tekintélyes részét utólag gyártották, de – a hamisításhoz használt tinta gondos elemzése révén – még azt is sikerült megállapítaniuk, hogy 1840 és 1845 között követték el a hamisításokat. Szakmai tapasztalataikra támaszkodva azt is kiderítették, hogy az illető bűnöző jellemváltozáson ment keresztül. Míg Schindler eredetileg inkább félnék és alázatos beszélgetőtárs volt, 1840-től kezdődően a kézírás egy szorongó, magát üldözöttnek érző, sőt neurotikus emberről árulkodik, akit sarokba szorítanak, és ezért a képzeletéhez igazítja a valóságot. A leleplezésnek messzemenő következményei lettek, mert azoknak az információknak egy jelentős része, amelyek alapján több mint másfél évszázadon keresztül formálódott a zeneszerző portréja, hamisításon alapult, és a szemétkosárba került. Ráadásul tarthatatlanok lettek bizonyos zeneelméleti nézetek, amelyek addig megingathatatlanoknak tűntek, és amelyekre egész interpretációs hagyomány épült. Ilyen volt például a „kettős szervezőelv” (Beethoven saját szavaival: „zwei Prinzipie”) az op. 13-as, c-moll és az op. 14-es, E-dúr, illetve G-dúr zongoraszonátákban; néhány, a tempóval, ritmussal és ütemmel kapcsolatos alapelv; a kilencedik szimfónia recitativóinak értelmezése; valamint az a kérdés, hogy milyen hatással van Mälzel metronómja a nyolcadik szimfóniára. De még ennél is rosszabb, hogy immár a bizonytalanság légköre övezi az olyan eseményeket is, amelyekről Schindler a *Biographie*-ban valóságként számol be. Mára ezek is a hívók és nem hívók között zajló kilátástalan viták tárgyai. A lelkiismeretes Beethoven-életrajzíró gyakran – többször is, mint jólesne – gyötrő választások elé kerül, és néha nem tud ellenállni a csábításnak, hogy elmeséljen egy-egy kitalált vagy felnagyított anekdotát, mert olyan szép, hogy kár lenne említés nélkül hagyni. Hisz a Beethovenról szóló történetek is Beethoven élettörténetének részét képezik.